Чарлз ДІККЕНС

РІЗДВЯНА ЯЛИНКА

З англійської переклала Наталка КОШМАНЕНКО

Цього вечора я спостерігав за веселим гуртом дітлахів, які оточили цю гарну німецьку забавку1, різдвяну ялинку. Деревце встановили посеред великого круглого столу, й воно високо здіймалося над їхніми головами. Безліч свічечок сяяли на ялинці, чудово освітлюючи її; тут і там поміж гілок виблискували яскраві іграшки. Там були рожевощокі лялечки, що ховалися за зеленими вітами; справжні годинники (принаймні можна було переводити їхні стрілки й досхочу накручувати механізм) звисали з незліченних гілочок; були там лаковані столики, крісельця, ліжечка, шафки, годинники на постаментах та багато інших предметів домашнього вжитку (чудової роботи, олов'яні, виготовлені у Вулвергемптоні) виглядали з хвої, наче готувалися умеблювати якесь казкове помешкання; були там і веселі широколиці чоловічки, набагато привабливіші за багатьох справжніх чоловіків — але й не дивно, бо варто зняти їм голови, і знайдеш цукровані сливи; скрипки і барабани; бубни, книжки, робочі шкатулки, пуделка з фарбами, коробочки з цукерками, калейдоскопи та ще багато інших коробок; іграшкові прикраси для старших дівчаток, набагато яскравіші, ніж золото й коштовності у дорослих; усяких видів кошички й подушечки для голок; рушниці, мечі й прапорці; чарівниці на зачарованих картонних кружальцях, які ворожили майбутнє; дзиґи, пенали для шпильок, перочистки, пляшечки з нюхальною сіллю, листівки, зажими для букетів; справжні фрукти, але наче штучні, бо загорнені у блискучу позлітку; Штучні яблука, груші й каштани, з сюрпризом усередині... Одним словом, як захоплено прошепотіла одна гарненька дівчинка поперед мене такому ж гарненькому

хлопчикові, своєму найщирішому приятелеві, "на ній є усе, й навіть трохи більше". Ялинкові прикраси звисали з гілок, наче казкові плоди, й віддзеркалювали зачаровані погляди, спрямовані на ялинку зусібіч,— часом очі, що сяяли від захвату, заледве було видно над столом, а декілька дітей споглядали це різдвяне диво з боязким зачудуванням, сидячи на руках своїх гарненьких матерів, тіточок, нянечок. Ця барвиста колекція дивовижних забавок дозволяла вповні осягнути принадність чарівного світу дитинства. І я не міг не замислитися про те, як усі дерева, що зростають, і всі речі, які з'являються на землі, набувають дивовижної краси у цей достопам'ятний час.

Зараз, коли я вдома, наодинці з собою, єдиний, хто в цьому домі ще не спить, мої думки чарівним плином повертаються назад у дитинство, а я й не думаю їм боронити. Я замислююся над тим, що нам усім найкраще запам'ятовується на гілках різдвяної ялинки з тих юних днів, коли ми ще тільки тягнулися до справжнього життя.

Просто переді мною посеред кімнати з'являється образ ялинки. Ніщо не обмежує розмаху її віт — ні стіни тісної кімнати, ні низька стеля. І, вдивляючись у примарне сяєво її верхівки,— як я помічаю, ця ялинка має одну дивну властивість: вона наче зменшується донизу, ближче до землі,— я зазираю в мої найдавніші спогади про Різдво!

Спершу я знаходжу всі іграшки. Он там, серед зеленого падуба і червоних ягід, Іван-покиван з руками в кишенях — на бік його не перекинеш, а коли покладеш на долівку, довго перекочує з боку на бік своє гладке тіло, аж доки зупиниться й вибалушить на мене свої банькаті очі. Він завжди викликав у мене сміх, але десь дуже глибоко в моїй душі чаїлася гостра недовіра до нього. Зовсім близько поруч із ним диявольська табакерка, з якої вискакував де

Я ніколи не запитував себе, з чого міг бути зроблений добрий старий ослик з кошиками, притороченими до боків,— аж ось і він! Пригадую, його шкурка була наче справжня на дотик. А великий чорний кінь із червоними яблуками по всьому тілу — на цього коня я міг навіть сідати верхи. Мені ніколи не спадало на думку поцікавитися, що привело його до такого дивного стану, і навіть не доводилося замислюватися, що такого коня заледве чи побачиш у Ньюмаркеті. Поруч з ним були ще чотири безбарвні коники, які впрягалися у візок із сиром; їх можна було випрягати і заводити у стайню під піаніно. Здається, замість хвостів вони мали смужки старого хутра, такі ж смужки замінювали їм гриви, і стояли вони на патичках, а не на ногах. Звичайно, вони виглядали інакше, коли були принесені додому як різдвяний подарунок. Тоді з ними все було гаразд, їхні боки не були безцеремонно пробиті цвяшками, аби трималася збруя... Пам'ятаю деркотіння тріщалки на коліщатах, зробленої — я з'ясував це сам — з пір'яних зубочисток і дроту; пам'ятаю маленького акробата в одній сорочині на дерев'яному патикові, який то видряпувався вгору, то спускався додолу головою вниз — я завжди вважав його трохи недоумкуватим, хоча й добродушним; пригадую і підвісну драбинку, прикрашену мініатюрними дзвіночками,— її маленькі дощинки з червоного дерева хилиталися й розгойдувалися одна над одною, і на кожній був інший малюнок — то було велике диво й надзвичайна втіха.

А ляльковий будиночок! Ляльковий будиночок, який не належав мені, але яким я часто грався, приходячи в гості. Будівля парламенту не викликає у мене й половини того захвату, що цей облицьований каменем дім зі справжніми заскленими вікнами, ґанками, зі справжнісіньким балконом і такою густою зеленню на ньому, якої сьогодні й не побачиш ніде, хіба що на морських курортах... Та де там, то лише бліда подоба того балкону! І хоча будиночок відкривався одразу весь, цілим фасадом (мушу визнати, це було прикро, оскільки

демонструвало фіктивність сходів), та можна було одразу ж поставити фасад на місце і знову вірити в його справжність. Всередині будиночка найкращою була кухня, з незвично м'якими щипцями та кочергою для каміна, з широким вибором крихітного кухонного начиння — яка там була чудова мініатюрна грілка! — і олов'яним кухарем, котрий, стоячи боком, завжди збирався смажити дві рибини. І яку ж насолоду я відчував, уявно готуючись поласувати на вишуканому бенкеті, де на крихітних дерев'яних тарелях красувалися міцно приклеєні до них муляжі всіляких делікатесів — шинки, печені індики з якимсь зеленим гарніром, схожим, пригадую, на мох! Чи можуть усі товариства тверезості наших днів, разом узяті, подарувати те блаженство чаєпиття, яке я пережив, смакуючи то чаєм, то соком з ляльковогo блакитного посуду, який справді міг утримувати рідину (пригадую, вона наливалася з маленької дерев'яної діжечки і мала присмак сірників). І хоча маленькими щипцями для цукру неможливо було користуватися, бо їхні половинки зачіпалися одна за одну й безцільно теліпалися, наче руки у П'єро, яке це мало значення? І якщо я одного разу заверещав, наче отруєний, перелякавши вишукане товариство тим, що проковтнув крихітну чайну ложечку, випадково упущену в гарячий чай,— я нітрохи не постраждав, хіба що настрашився.

Нижче на гілках ялинки, поруч з мініатюрною косаркою та садівничим приладдям, дедалі частіше трапляються книжки. Спочатку тоненькі, але їх багато, і всі в напрочуд гарних палітурках, червоногарячих та зелених. Які жирненькі літери для першого знайомства! "А був Стрільцем, і влучив у жабу". Звичайно, влучив! Крім того, літера А була ананасом, і залишається ним по цей день. Вона була багатьма чудовими речами у той час, ця А, так само як і більшість її друзів,— окрім хіба що літери Х, такої обмеженої, що я й не знав, чи означає вона щось, окрім Ксеркса і Ксантипи1, чи У, якій судилося бути яхтою або ярдом, а також приреченої назавжди залишитися

зеброю або зиґзаґом. Та ось уже сама ялинка змінюється, перетворюється на бобову стеблину — ту саму чудесну бобову стеблину, що нею дереться вгору Джек до хати велетня! О, ці шалено цікаві двоголові велетні, оно вони снують гілками ялинки з піднятими вгору ломаками, чатуючи на лицарів та дам, аби було чим пообідати, й тягнуть бідолашних за коси до себе додому... І тут з'являється Джек — втілення шляхетності, зі своїм чарівним мечем і черевиками-скороходами! Коли я отак вдив-—ляюся в нього, то знову поринаю в давні роздуми з приводу того, чи цих Джеків— було багато (у що я особисто несхильний вірити), а чи був достоту сам-один справжній адмірал Джек, який і здійснив усі ті подвиги, що йому приписують.

Різдвяній порі пасує багрянець плащика Червоної Шапочки — ось ялинка перетворюється на ліс, яким вона простує з кошиком у руці.

Отак прийшла вона до мене одного Святвечора, і я дізнався про жорстокість і підступність цього лицемірного вовка, який з'їв її бабусю, та це не погамувало його апетиту, й тоді він з'їв саму Червону Шапочку, спершу так дико пожартувавши з приводу своїх зубів. Вона була моїм першим коханням. Я відчував, що, якби міг одружитися з нею, то зазнав би найвищого блаженства. Але це було неможливо; тож не залишалося нічого іншого, як пильнувати вовка з Ноєвого ковчега і ставити його останнім, як чудовисько, яке на-

у ванні, він не виявляв добрих морехідних якостей, тварин треба було запихати всередину через дах, і доводилося добряче їх потрусити, перш ніж це вдавалося; коли ж нарешті цю марудну справу було завершено, вони починали випадати з дверей, що ледь трималися на дротяному засуві... Та хіба це могло мати якесь значення? Адже там була пречудова муха, а також у кілька разів більший за неї слон, там був жучок-

сонечко й метелик — бездоганні витвори! А чого вартий гусак з такими маленькими лапками, що йому важко було тримати рівновагу, і він мав звичай падати вперед, збиваючи з ніг усе тваринячe царство! А сам Ной і його родина з пришелепуватим виразом на обличчях, схожих на товкачики, якими спресовують тютюн у цибуху! Хіба забути, як чудово чіплявся за мізинець леопард і як хвости більших тварин поступово перетворювалися на обсмикані віхтики ниток...

-Цитьмо! Ми знову в лісі, й хтось там сидить на дереві —не Робін Гуд, і не—

Валентин1, і не Жовтий Гном (і він, і всі чудеса матінки Банч якось лишилися поза моєю увагою), а східний цар у тюрбані, з шаблею, що виблискує золотом. О Аллах — навіть двоє царів, другий виглядає з-за плеча першого! А під деревом лежить, простягнувшись на траві у весь зріст, вугільно-чорний велетень — він спить, широко розкинувшись, а голова його спочиває на колінах жінки. Поруч бачу скляну скриню, що зачиняється на чотири замки з іскристої сталі,— тут він тримає свою полонянку, коли прокидається. А на поясі у нього, мені це добре видно, висять чотири ключі! Жінка подає знаки царям на дереві, й вони нечутно злазять долі... Це — дивовижний світ арабських ночей.

Тут усі звичні речі враз стають для мене незвичними й завороженими. Усі лампи — чарівними, всі каблучки — талісманами. Звичайні горщики для квітів

—повні скарбів, що ледь присипані землею згори; дерева ростуть для того, аби— сховати у своїй гущавині Алі Бабу; біфштекси слід кидати в Алмазну долину, де коштовне каміння може прилипнути до них, а коли орли схоплять м'ясо і понесуть у свої гнізда, торгівці своїм горланням відлякають птахів і заберуть діаманти. Торти печуться за рецептом

візирового сина, який став кондитером, після того як у самій спідній білизні посидів під брамою Дамаска. Кожний швець — то Мустафа, для якого за іграшку наново зшити людину, що була четвертована, й задля цієї роботи його приводять у потайне місце з зав'язаними очима.

Кожне залізне кільце в кам'яній брилі — вхід до печери, й варто лише почекати, як з'явиться чаклун, розведе вогонь і почне магічне дійство, внаслідок якого здригнеться земля. Усі фініки виросли на тій самій пальмі, що й той не-здалий фінік, кісточкою з якого купець вибив око невидимому синові джина. Всі оливки мають стосунок до тих самих оливок, з приводу яких хлопець чинив уявний суд над торговцем-шахраєм, а Повелитель усіх правовірних його підслухав; усі яблука нагадують те яблуко, що (разом із двома іншими) було куплене в султанового садівника за три цехіна й відібране у дитини високим чорним рабом. Усі собаки видаються тим самим псом, — насправді перетвореним на пса чоловіком,— який вистрибував на шинквас будочника і клав лапу на фальшиві монети. Рис нагадує про ті рисові зернятка, що ними давилася жахлива жінка-вампірниця, сита після своїх нічних бенкетів на цвинтарі. Мій власний коник-гойдалка,— ось він, з виверненими назовні ніздрями, які— свідчать про шляхетну кров,— мусив мати кілочок у горлі, за допомогою якого він міг би одного дня відлетіти зі мною, як відлетів дерев'яний кінь із перським принцом на очах у всіх придворних його батька. Так, відблиски цього чарівного світу — на кожній прикрасі, що звисає з нижніх гілок моєї різдвяної ялинки. Холодного, темного зимового ранку я прокидаюся на світанку, крізь обмерзлу шибку видно, як сіється сніг, і я чую голос Дінарзади: "Сестро, сестро, якщо ти ще не спиш, благаю — докажи історію про юного володаря чорних островів!" І Шахразада відповідає: "Якщо мій повелитель Султан дозволить мені прожити ще один день, сестрице, я не лише докажу цю історію, але й розповім

ще цікавішу". Тоді великодушний Султан іде геть, не віддавши наказу про страту, і ми всі троє полегшено зітхаємо.

-На цьому рівні ялинки починають з'являтися скоцюрблені поміж гілками—

жахкі нічні видіння — може, це наслідок переїдання індика, чи пудингу, чи солодкого пирога, чи виплоди розбурханої фантазії, в якій змішалися Робін-зон Крузо на своєму безлюдному острові, Філіп Кворл1 у товаристві мавп, Сендфорд і Мертон з містером Барлоу , матінка Банч і Маска; чи, можливо, річ у порушенні травлення вкупі з вразливою уявою та надуживанням ліками. Ці видіння настільки невиразні й туманні, що навіть не знаю, чому вони такі моторошні,— але вони справді моторошні. Я можу лише розрізняти безмежну кількість позбавлених форми речей, наче причеплених до величезного механізму на кшталт того, який зводив і розводив шереги моїх солдатиків, і ці речі то наближаються до моїх очей, то відступають на незмірну віддаль. Найгірше, коли наближаються. Поруч із цими видіннями стоять спогади про неймовірно довгі зимові ночі; про те, як мене відсилали рано до ліжка в покарання за якісь дрібні провини; як прокидався через дві години з відчуттям,— наче проспав дві доби поспіль у безпорадній зневірі, що ранок колись таки настане, з гнітючим тягарем каяття.

Та ось перед моїм зором постає знадливий ряд маленьких лампочок, чудодійно завислих над сценою, а за ним величезна зелена завіса. Калатає дзвіночок — чарівний дзвіночок, який і досі звучить у моїх вухах не так, як усі інші дзвіночки,— і починає грати музика, серед гамору голосів, серед пахощів помаранчевої шкірки й лампової олії. Невдовзі магічний дзвіночок дає команду спинити музику, велика зелена завіса велично розсувається, і починається вистава! Відданий пес на ім'я Монтаргіс мститься за смерть свого господаря, підступно

вбитого на полюванні3, кумедний Селянин з червоним носом і в дуже маленькому капелюсі, якого я, щойно побачивши, раз і назавжди визнав своїм другом (думаю, він був слугою чи конюхом у сільському заїзді,— але ж скільки років минуло відтоді, як ми з ним зустрічалися!), зауважує, що цей собака вміє винюшити правду; і ця чудернацька метафора, свіжа й невитравна, до кінця моїх днів житиме в пам'яті як неперевершений взірець гумору. Чи, заливаючись гіркими слізьми, дивлюсь на бідолашну Джейн Шор, усю в білому, з розпущеним каштановим волоссям, яка блукає вулицями, знемагаючи від голоду; чи про Джорджа Барнвела4, що убив свого дядька,— найкращого дядька, якого тільки можна уявити собі,— й так тяжко кається у своєму злочині, що просто неможливо йому не пробачити. Та я швидко заспокоююсь, бо починається пантоміма — дивовижне явище! Клоунів вистрілюють із гармат, і вони летять у велику люстру — справжній феєрверк! Арлекіни, з ніг до голови вкриті справжнісінькою золотою лускою, вигинаються й виблискують, наче дивовижні рибини. Панталоне (гадаю, порівняння його з моїм дідусем не буде вважатися непоштивим щодо останнього) запихає до кишені розпечену кочергу і кричить: "Хто-небудь, рятуйте!" чи звинувачує

—Клоуна у дрібному злодійстві: "А що я казав, це ти вкрав!" Світ, у якому Будь-що здатне легко й невимушено перетворитися на Все Що Завгодно, й для цього не треба нічого, крім уяви... Затим стається перше зіткнення з нудьгою по-всякдення — відчуття, яке часто повторювалося в подальшому житті,— коли наступного дня не можеш повернутися до похмурого світу буднів, коли хочеш назавжди лишитися в святі, яке відійшло, коли палко закохуєшся в маленьку Фею з її чарівною паличкою і прагнеш отримати разом з нею її безсмертність. О маленька Феє, ти вертаєшся знову й знов у багатьох подобах, часто з'являєшся переді

мною, коли мій погляд блукає гілками різдвяної ялинки, та жодного разу не затримуєшся...

Ще один спогад із цього світу втіхи — домашній ляльковий театр. Оце ж і він — звична авансцена: парадно вбрані дами в ложах — і всі пов'язані з цим

—приготування — клей, фарба, смола, акварелі... Демонструється "Міллер та його люди"1 або "Єлизавета, чи Сибірське заслання"2. Незважаючи на деякі прикрі похибки і провали (зокрема, нічим не виправдану схильність поважного Кельмара, а також деяких інших персонажів підкошуватися й ледь не падати в найбільш хвилюючих сценах драми), пречудовий світ образів захоплює, стає таким всеосяжним і всепоглинаючим, що значно нижче на гілках моєї ялинки я помічаю вже справжні театри, темні й брудні вдень — але вони теж чарують мене, бо прикрашені отими давніми враженнями, наче найсвіжішими гірляндами найдивовижніших квітів!

Але тихше! Заграли різдвяні музики, перервавши мій дитячий сон. Що це за образи з'являються на моїй ялинці під супровід різдвяних мелодій? Ці образи прийшли до мене задовго до всього іншого й сприймалися цілком окремо від усього іншого — ось вони скупчуються довкола мого ліжечка. Ангел,

—що розмовляє з пастухами в полі; мандрівні мудреці зі зведеними до неба очима, що йдуть за зіркою; дитятко на сіні; хлопчина в просторому храмі, що розмовляє зі статечними чоловіками; зосереджений юнак з делікатним і вродливим обличчям, який за руку підводить з ложа померлу дівчину; і знову повернення до життя, цього разу вдовиного сина біля міської брами; гурт людей, що не можуть протовпитися до світлиці, де він сидить, і, знявши дах, на мотузках спускають туди ліжко з хворим; а ось під час бурі він іде по воді до човна;

і знову він — на морському березі промовляє до великого натовпу; ось він з дитиною на коліні, оточений іншими дітлахами; а ось повертає зір сліпому, дар мови німому, слух глухому, здоров'я хворому, тілесну міць паралітикові, дарує знання неосвіченому; ось помирає на хресті під вартою озброєних вояків, і настає кромішня пітьма, і земля починає двигтіти, і лише один голос

—чути: "Пробачте їм, бо не відають, що творять!"-

Безліч асоціацій і досі викликають у мене нижні, густіші гілки різдвяної ялинки. Шкільні підручники згорнено; Овідій і Вергілій мовчать; десь далеко відійшли сухі й недоречні задачі з потрійного правила; більше не розігруються вистави за Теренцієм і Плавтом на імпровізованій сцені з нагромаджених парт і лав, усіх як одна обдертих, порізаних і заляпаних чорнилом; битки для крикету, стовпчики воріт і підкинені вгору м'ячі, запах столоченої трави і у вечірньому повітрі стишені вигуки глядачів... Ялинка все ще свіжа, все ще святкова. І якщо я вже не приїжджатиму додому на Різдво, то це (дякую Тобі, Господи) робитимуть інші дівчатка й хлопчики, поки існуватиме світ. Оно вони танцюють і граються довкола моєї ялинки — Боже, благослови їх! їм весело, і моє серце також танцює й тішиться.

І я таки вертаюсь додому на Різдво. Усі ми так робимо, чи принаймні мусимо робити. Усі ми вертаємося додому, чи повинні вертатися, на короткі свята (зрештою, чим довші, тим краще) з великої школи, де ми безупинно працюємо біля своїх грифельних дощок,— вертаємося, аби трохи перепочити і дати перепочити іншим. Саме час згадати про відвідини — ми можемо полинути куди нам заманеться, можемо побувати там, де ніколи досі не були; відірвемо погляд від нашої ялинки й зануримося в зимовий пейзаж.

-Отож, зимова картина. О, скільки таких видовищ навіює різдвяна ялинка!—

Низинами, де стеляться тумани, болотами й трясовинами, через високі гори, холодні вершини яких затуляють зірки, й похмурі улоговини, оточені непролазними хащами, а далі широкими полонинами пролягає наш шлях. Нарешті опиняємося на широкій під'їзній алеї, і нас огортає раптова тиша. Торкаємося дзвінка на брамі, й морозяне повітря прорізає глухий, трохи моторошний звук. Брама розчахується, й ось ми вже наближаємося до великого будинку. Все яскравішим стає мерехтливе світло, що лине з його вікон; густі дерева, здається, урочисто розступаються, даючи нам дорогу. Час від часу зляканий заєць вибігає на стежку; чи далекий тупіт оленячих копит на замерзлому ґрунті на мить перерве тишу. Можливо, саме зараз олені дивляться на нас з-за кущів своїми сторожкими очима, схожими на замерзлі росинки на листі;

—але вони німують, і німота панує тут скрізь. Тим часом світла стає все більше,— дерева й далі розступаються перед нами й одразу ж змикаються за нашими спинами, наче перекриваючи шлях для відступу; і ось ми заходимо до будинку.

Здається, запах смажених каштанів та інших приємних речей оточує мене весь час, поки довкола різдвяного вогню розповідаються зимові історії — про привидів чи якісь ще більш неймовірні оповідки, і я навіть не рухаюся, хіба

вирушаючи кудись) і кидаєтесь услід, та двері виявляються замкненими. Ви повертаєте ключа, відчиняєте їх і виглядаєте в морок ґалереї — ніде жодної душі. Виходите з кімнати, пробуєте знайти слугу, та безуспішно. До самого світанку ходите ви галереєю, тоді повертаєтеся до своєї порожньої

кімнати і засинаєте мертвим сном. Будить вас слуга (якого вночі жодні привиди не турбували) і яскраве сонце. За сніданком ви ледве можете щось проковтнути, і вся компанія звертає увагу на ваш хирявий вигляд. Після сніданку господар показує вам свій будинок, і ви підводите його до портрета лицаря в зеленому. Тоді все й з'ясовується. Той лицар спокусив молоду й дуже вродливу економку, яка працювала в цій родині, й та економка втопилася у ставку, і тіло її знайшли лише з часом — коли олені відмовилися пити воду з того ставка. Хо

ша після відокремлення від тіла повернулася на землю, то нехай той із них, хто помре першим, з'явиться до другого. Минув час, і Н. зовсім забув про цю угоду; обидва юнаки досягли успіху в житті, та шляхи їхні розійшлися. Минуло багато років, і якось, мандруючи Північною Англією, пан Н. зупинився на ніч

у заїжджому дворі в Йоркширі. Підвівшися вночі з ліжка, він раптом побачив_

у місячному світлі постать, яка, спираючись на бюрко біля вікна, пильно вдивлялася в нього,— і пізнав свого старого друга з коледжу! Він звернувся до нього на ім'я, і привид відповів пошепки, але дуже виразно: "Не підходь до мене близько. Я мертвий. Я тут, аби виконати свою обіцянку. Я з'явився з іншого світу, але не можу розкривати його таємниць!" І після цього з'ява почала бліднути, танути в місячному світлі, аж поки розчинилася у ньому остаточно.

Або ще розповідають про доньку першого мешканця мальовничого будинку часів Єлизавети — у цих краях усі знають цей будинок. Чи чули ви про неї? Невже ні? То слухайте: якось літнього вечора, коли сонце вже схилялося додолу, пішла вона в садок збирати квіти. Була вона гарна і

зовсім молода, щойно виповнилося їй сімнадцять. То пішла вона, і раптом прибігає, злякана, до

свого батька, й каже: "О таточку, я щойно зустрілася сама з собою!" Він при-

горнув її і почав заспокоювати — мовляв, це лише виплід уяви. "О, ні,— заперечила вона. — Я зустрілася з собою на широкій стежці, й та друга я була бліда й збирала зів'ялі квіти, і я повернула голову, й побачила ці квіти в своїх руках!" Цієї ночі дівчина померла, але образ, який явився їй, як кажуть, існує в будинку й понині, віщуючи нещастя.

А от пригода, яка сталася з дядьком моєї братової. Якось погідного літнього вечора, коли сонце сідало за обрій, він вертався додому верхи й на зарослій стежці поблизу свого будинку побачив чоловіка, який раптом наче виріс просто перед ним. "Чого це цей чоловік у плащі стоїть тут? Чи він хоче, щоб я його переїхав?" — здивувався він. Проте постать стояла непорушно. Стримавши своє здивування, він стишив ходу й поїхав уперед. Коли він був уже так близько, що майже міг доторкнутися до чоловіка стременом, кінь раптом схарапу-

—дився, незнайомець плавно відступив у зарості, і зробив це в дивний і незвич-— ний спосіб — задки й, здавалося, не ступаючи ногами, а потому зник. "Боже мій, це ж мій брат Гаррі з Бомбея!" — вигукнув дядько моєї братової, приострожив коня, який незрозуміло чому був увесь змирений, і, страшенно заінтригований усім цим, якнайшвидше помчав додому. Під'їхавши до будинку, він знову побачив, як у великі скляні двері вітальні заходить той самий чоловік. Кинувши поводи слузі, дядько моєї братової поспішив до вітальні. Там сиділа його сестра, й більше не було нікого. "Еліс, де мій кузен Гаррі?" — "Твій кузен Гаррі, Джоне?" "Так. З Бомбея. Я щойно зустрів його по дорозі, а оце зараз бачив, як він заходив сюди".

Та у вітальні, окрім них, не було жодної душі, а в цю годину і хвилину, як з'ясувалося згодом, його кузен помер в Індії...

А чи доводилося вам чути історію про те, як одній вельми розсудливій

—старій панні, яка дожила до дев'яноста дев'яти років і до останніх своїх днів—

—зберігала тверезий розум, явився Сирітка? Цю історію часто розповідають не-— правильно, але я розкажу, як усе було насправді, оскільки це, по суті, наш родинний переказ, бо та панна була нашою родичкою. Отже, коли їй було близько сорока років і вона все ще залишалася напрочуд гарною жінкою (її коханий помер молодим, от чому вона так і не вийшла заміж, хоча отримувала багато пропозицій), вона переїхала жити в Кент, де її брат, індійський купець, придбав будинок. Існувала леґенда, що колись цей маєток був довіреною власністю одного чоловіка, опікуна малого хлопця, справжнього спадкоємця. Та сам опікун був наступним спадкоємцем, і він жорстоко катував хлопця, аж поки той помер від страшних тортур. Але стара панна нічого цього не знала. Дехто розповідає, нібито в її спальні була клітка, в якій опікун звичайно тримав хлопчика. Але це не так, насправді то була комірчина. І от пішла вона спа-

—ти, і вночі ніякого переполоху не вчинила, хоч що там було, а коли вранці до неї зайшла покоївка, спокійним голосом запитала її: "Хто той гарненький, з вигляду недоглянутий хлопчина, що цілу ніч визирав з комірчини?" У відповідь покоївка пронизливо заверещала й вибігла з кімнати. Стару панну це здивувало й вразило, але, бувши жінкою виняткової сили духу, вона вдяглася, спустилася сходами вниз і пішла до свого брата. "Волтере,— сказала вона йому,— цілу ніч мені не давав спати гарненький, з вигляду недоглянутий хлопчина,

який весь час визирав з комірчини в моїй кімнаті, а я ту комірчину не могла відчинити. Це, певно, в нього такі пустощі". "Боюся, що ні, Шарлот-то,— відповів брат. — То був Сирітка, леґенда цього будинку. Що він робив?"

чи два до кімнати. Коли я озивалася до нього, щоб якось заохотити, він здригався, задкував і, не перестаючи тремтіти, зачиняв двері". "Комірчина не має сполучення з жодною частиною будинку, Шарлотто,— сказав брат. — А її двері забиті". І це був незаперечний факт. Він закликав двох теслярів, які до полудня морочилися з дверима, аби відчинити їх. Обстеживши комірчину ізсередини, стара панна мусила погодитися з тим, що таки справді бачила Сирітку. Але це ще не вся історія, далі починається її сумна й жахлива частина. Річ у тім, що Сирітка приходив по черзі до трьох синів брата, і діти один за одним помирали. Кожен із них, перед тим як захворіти, — а саме дванадцятьма годинами раніше,— вертався додому розпашілий і розповідав: о мамусю, я грався під отим дубом і на отому лузі з дивним хлопчиком — таким гарненьким, з вигля-—ду недоглянутим; він був дуже несміливий і робив мені знаки! З власного жахливого досвіду батьки вже знали, що то був Сирітка і що їхній дитині, яку Сирітка обрав собі за товариша в іграх, лишилося жити недовго...

Скільки їх, отих Готичних замків, де, сидячи самотиною, чекаєш, що от-от з'явиться привид! Вас заводять до кімнати, яка має відносно привітний вигляд — у каміні потріскує вогонь, кидаючи мерехтливі тіні на глухі стіни. Та ось хазяїн заїжджого двору і його гарненька донька йдуть геть, підкинувши свіжі дрова в камін і накривши на маленькому столі вечерю — холодне смажене курча, хліб, виноград, бутель старого рейнського вина,— і почуття самотності огортає вас. Грюкіт дверей, що зачиняються за їхніми спинами, довго відбивається луною, наче зловісні перекоти грому. І тоді в короткі години ночі ми осягаємо таємничу суть явищ надприродного світу...

Скільки їх, таємничих німецьких студентів, у чиєму товаристві присуваєшся ближче до вогню, а очі —школярика, що сидить у кутку, стають все круглішими, і коли раптом поривом вітру відчиняються двері, він злітає з маленького ослінчика, на якому був примостився... Безліч таких вражень, таких яскравих образів — на нашій різдвяній ялинці в усій своїй красі, буяють цвітом майже на самому вершечку й соковитими плодами схиляють додолу нижні гілки.

Серед іграшок і прикрас, які з'явилися на ялинці пізніше,— часто менш значущих, пов'язаних із не такими чіткими враженнями,— нехай завжди будуть забавки, що викликають асоціації зі старими добрими різдвяними святами, коли уночі м'яко ллється музика й звучать старі мелодії, вічні й незмінні! Й хоч би як опосіли вас у різдвяну пору мирські турботи, нехай залишаються незмінними у вашій пам'яті добрі постаті з дитинства. Кожен світлий образ і кожен спогад, що його приносить із собою ця пора, освітлений сяєвом яскравої зірки, яка зійшла над убогим вертепом,— нехай осяває ця зірка увесь християнський світ! Моя різдвяна ялинко, твої нижні віти такі ж таємничі, як завжди,— не зникай, дай мені поглянути на тебе ще раз. Є прогалини між твоїми гілками; звідси колись зоріли й посміхалися мені очі, які я любив; тепер їх тут нема. Але дивлюся вище й бачу воскресіння померлої дівчини й удовиного сина; Господь милосердний! І якщо час сховається від мене, пори-

наймні прихилити якесь дитяче серце до цього образу, оживляючи його дитя чою довірою та щирістю сприйняття.

Зараз довкола ялинки — веселощі й розваги, танці й співи. Всі тішаться Нехай завжди будуть по-дитячому невинними й радісними забави під вітамі різдвяної ялинки, яка ніколи не відкидає похмурих тіней! Та ось образ її розчиняється, і я чую

тихенький шепіт, що долинає з її віт: "Це — в ім'я законі! любові й добра, всепрощення і співчуття. Це — в пам'ять про Мене!"

ПРИМІТКИ

1 Звичай ставити різдвяну ялинку в Англії був запозичений з Німеччини в XIX ст.

2 Англійська літера "X" вимовляється як "кс". В англійській мові з неї починаються лише кілька слів.

3 Dалентин — один з героїв комедії В. Шекспіра "Два веронці". Він стає ватажком ватаги лісових розбійників.

4 Філіп Кворл — герой повісті "Самітник", що вийшла в світ 1727 р. Подібно до Робінзона Крузо, Ф. Кворл живе на безлюдному острові. Йому прислужує мавпа, яку він приручив.

5 Сендфорд, Мертон, містер Барлоу — персонажі роману англійського письменника Томаса Дея (1748 — 1789) "Сендфорд і Мертон".

6 Цей сюжет ліг в основу кількох популярних мелодрам, які побутували на англійській сцені протягом ЗО — 40-х рр. XIX ст.

7 Джордж Барнвел — герой трагедії англійського драматурга Джорджа Лілло (1693 — 1793) "Купець, або Історія Джорджа Барнвела".

8 "Міллер та його люди" — двоактова драма. Вперше поставлена 1822 р., вона тридцять років користувалася популярністю серед англійської публіки.

9 "Єлизавета, чи Сибірське заслання" — драма за популярною повістю французького письменника С. Коттена.